

CASTELL DE BENAARRI.

en vistes a la Guerra de Successió (1636-1656). Aquesta guerra més la de la Independència i les guerres carlines convertiren el castell en ruïnes. Entretant la població amb el decret de Nova Planta (1776) fou capital del nou corregiment de Benavarrí. El 1834 es transformà en partit judicial de Benavarrí dins la nova província d'Osca. Durant el segle XIX es va construir, al damunt de les ruïnes del castell una nova fortificació, més lleugera, adaptada al nous armaments de l'època.

Dins del conjunt emmurallat es troba l'antiga església parroquial de Santa Maria, erigida entre els segles XIV i XV, damunt de les restes d'una anterior de romànica, de la qual només en queda la base. La seva torre de planta quadrada és actualment l'element més característic de la fortalesa.

Podem dir, a manera de resum, que el castell de Benavarrí és en realitat, la sobreposició de tres recintes fortificats, dues esglésies i una cisterna. I entre els seus usos, el d'una torre campanar, un cementiri, horts, alberg per a pobres, torre de vigilància aèria i monument.

Recopilació i fotos: Lluís Fernández

BIBLIOGRAFIA

MASAGUÉ I torné, Josep M. Full dels AARS 4, del 18 de juny de 2000.
MASAGUÉ I torné, Josep M. Full dels AARS 28, del 27 d'abril de 2003.
Gran Geografia Comarcal de Catalunya.
Catalunya Romànica.
Guies de la Catalunya Romànica

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 128

11, 12 i 13 de maig de 2013

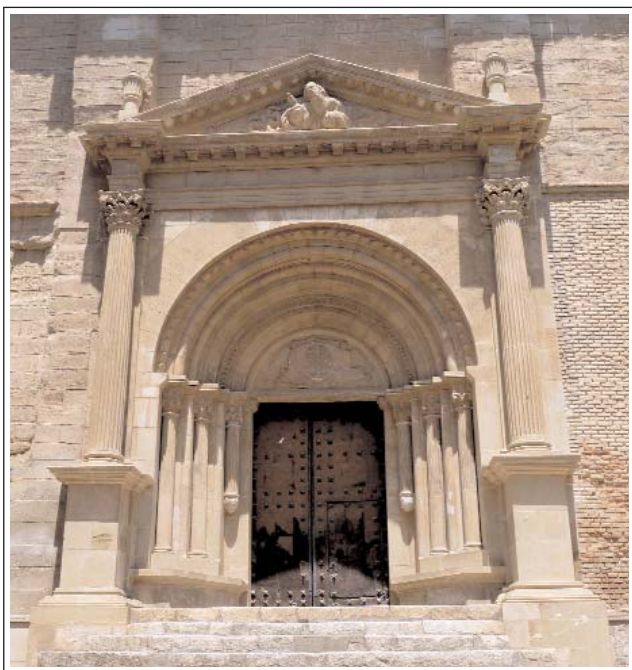
FRANJA DE PONENT

SANTA MARIA LA MAJOR DE TAMARIT

Amb els primers documents que parlen de Tamarit es pot apreciar que és una plaça musulmana del districte de Lleida. Vençuts els musulmans es consagrà la mesquita major en honor a Santa Maria. A partir de 1185 hi ha documentada una comunitat de clergues o canònica de Santa Maria la

SANTA MARIA LA MAJOR DE TAMARIT.

SANTA MARIA LA MAJOR DE TAMARIT. Portal romànic envoltat per una arquitectura renaixentista.

Major. A finals de segle o principis del XIII es comença a edificar l'església romànica actual, una de les darreres formes de l'escola de Lleida.

S'ha conservat l'estructura original si bé modificades, sobretot a les façanes i al sector nord on durant el renaixement i el barroc es van obrir capelles laterals. Es conserva doncs l'estructura de planta basilical, de tres naus, capçades per un transsepte amb presbiteris que es comuniquen i amb

dos absis semicirculars. El tercer, no es conserva. Les finestres destaquen per la seva grandària, amb arquivoltes a l'interior i a l'exterior, recolzades per una columna a banda i banda. A destacar també, de l'exterior de l'absis central, sota el ràfec, les arcuacions llombardes, tallades en un sol carreu i recolzades en permòdols.

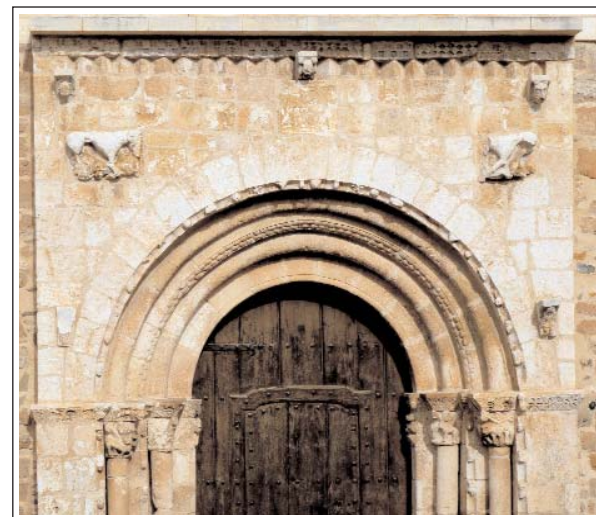
Les naus tenen voltes de canó apuntades, reforçades per arcs torals, uns apuntats i altres de mig punt. Els pilars en què es recolzen els arcs consten d'un nucli central prismàtic on s'adossen, a cada cara, grups de pilastres semicirculars bessones. Són coronades amb capitells, generalment llisos, llevat d'algun. El transsepte és cobert amb volta de canó semicircular.

El campanar és a l'extrem oest de la nau del nord restaurat recentment. Tenia forma tronco piramidal, quatre alçades i acabava amb una balustrada. És possiblement de la mateixa època que el cimbori que és la peça més espectacular. És gòtic. A la clau de volta hi ha esculpit d'agnus Dei. Exteriorment és un cos octogonal amb finestres geminades d'arc apuntat i amb contraforts de columnetes.

SANT JUST I SANT PASTOR DE FALÇ (TOLBA)

D'aquesta església, arruïnada, ens interessa avui només la portalada, dels segles XII-XIII, que va ser extreta i traslladada a la de Santa Maria del Puy, la parroquial de Tolba.

Segurament que la portada anava col·locada com avui, sobresortint de l'edifici. El portal, pròpiament dit, és d'arc de mig punt, amb dues arquivoltes en gradació sostingudes per columnes i amb capitells esculpits. Els capitells són decorats amb figures humanes, d'animals, fulles, àngels, monstres, grius, etc. La part superior de la portada, damunt dels arcs, hi ha, a banda i banda quatre mènsules amb figures, excepte una que és trencada. I al centre, una altra, sobre un cristmó molt malmès i a sota d'un fris amb motius escacats. També a banda i banda hi ha dos relleus d'animals que devoren éssers humans.

PORTAL DE SANT JUST I SANT PASTOR DE FALÇ, col·locat actualment a l'església de Santa Maria del Pui de Tolba.

Damunt del portal també hi ha una finestra importada de Falç, d'arc de mig punt, arquivoltes sostingudes per columnes i capitells esculpits.

CASTELL DE BENAVERRI

És situat al capdamunt d'un turó allargassat i domina una vasta extensió de territori. Als seus peus hi ha la població de Benavarri. Fou un important castell àrab anomenat *Ibn Awar*, que va ser conquerit el 1062 pel rei Ramir I d'Aragó i comte de Ribagorça. Al segle XII pertanyia a Pere Mir d'Entença i als vescomtes d'Àger. Jaume II creà el segon comtat de Ribagorça per al seu fill Pere el 1322. Els comtes fixaren ací la seva residència, seu de la justícia i on es reunia el Consell General de Ribagorça. Diferents reformes i afegits es produïren durant els segles XIV. El 1591 el comtat revertí a la corona. Durant el primer terç del segle XVII el castell es va haver de refer

TORRE DEL CASTELL DE LLUÇARS. Detall de les obertures del cap de dalt

part de la Ribagorça a instàncies del rei d'Aragó Sanç Ramires. Aquest castell, conjuntament amb el de Montanyana, Viacamp, Falç i Montgai formava tota una línia de defensa enfront l'Islam.

SANT CRISTÒFOL DE LLUÇARS (TOLBA)

Magnífic exemple d'arquitectura romànica, amb planta basilical de tres naus capçades per absis semicirculars. Són cobertes amb voltes de canó que en els dos primers trams se sostenen damunt de pilars amb semi columnes adossades, amb els corresponents capitells. Després hi ha un estrany doble tram sobre un parell de columnes exemptes i una altra de semicircular adossada al mur dels peus. Aquesta distinció acotaria un espai destinat a una comunitat monàstica.

Té els seus inicis al segle XI i la continuació al XII. Més tard li afegiren una capella lateral gòtica i un antic cor de fusta policromat als peus, durant el segle XIV. La façana principal i el campanar corresponen ja al XVI i una altra capella lateral, al costat de l'anterior ja és barroca.

SANT CRISTÒFOL DE LLUÇARS.

A la façana sud hi ha una altra porta, amb llinda i timpà esculpit emmarcat per una arquivolta i impostes decorades. La decoració és feta amb motius relacionats amb l'apocalipsi i la formen un tosc crismó amb la creu, l'alfa i l'omega, i la inscripció MAR que es refereix a Maria, la dona que venç a la serp que hi ha a sota.

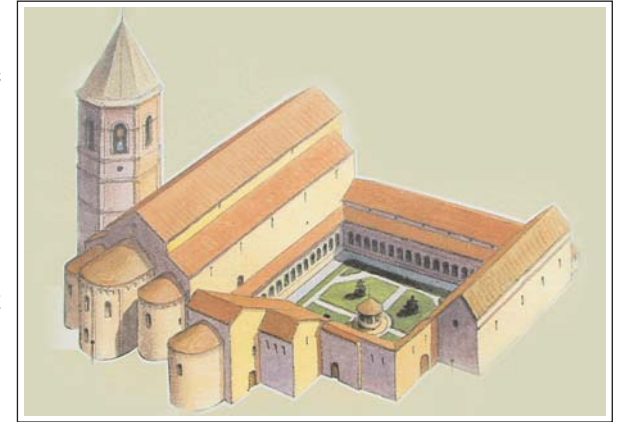

La portada romànica és emmarcada per una arquitectura renaixentista i mostra tres arcs en gradació que descansen sobre una imposta esculpurada, coronades per tres columnes per muntant amb capitells també decorats. El timpà és rellevant pel crismó trinitari, sostingut per dos àngels. Es tracta d'una obra tardana del segle XIII. L'església disposa d'una altra porta del 1749.

SANTA MARIA LA MAJOR DE TAMARIT. Detall de la finestra de l'absis.

RODA D'ISÀVENA

Roda s'assenta damunt d'un turó arrodonit, que li dona el nom. Es creu que els seus orígens són força remots. Propera al riu Isàvena, Roda va ser seu episcopal del comtat de la Ribagorça entre els segles X i XII. Cal destacar, a la part més alta del turó on és emplaçada, la base d'una torre circular, la torre Gorda, de 13.30 m. de diàmetre, vestigi de l'antic castell. Molt propera a la torre hi ha les dependències eclesiàstiques, amb el palau de l'Abat (XVI) i, la catedral de Sant Vicenç. La catedral és l'element més rellevant i té l'entrada per la plaça Major. Actualment correspon a l'ajuntament de Isàvena.

Conjunt monumental de la catedral de Roda, segons un gràfic exposat en un panell informatiu.

SANT VICENÇ DE RODA (ISÀVENA)

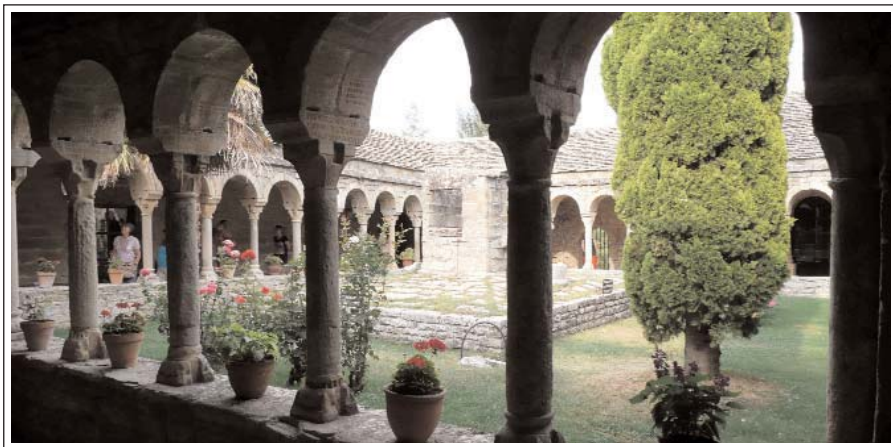
La catedral de Roda s'organitza al voltant del pati del claustre, amb l'església al sud i la resta de les dependències a l'entorn. Cal precisar que la meitat nord de les dependències han desaparegut i que unes altres són actualment un restaurant.

L'església és del segle XI, modificada i ampliada durant el XIII. És de tipus basilical amb els corresponents presbiteris i absis. La nau central és amb volta apuntada i les altres d'aresta. Els presbiteris no tenen comunicació entre ells i són coberts amb volta de mig punt. Les naus es comuniquen per arcades de mig punt i pilars en forma de creu. La nau central és dividida en tres trams per dos arcs torals.

L'interior és a dos nivells, un correspon a la nau i l'altra, més alt, als presbiteris i als absis que així donen cabuda a una cripta a la qual s'accedeix per una escalinata des de la nau central. La cripta és de tres naus, que es corresponen amb les de l'església. Cal destacar les pintures murals que decoren les parets de la conca de l'absis nord, presidides per Crist en majestat, acompanyat pels símbols dels quatre evangelistes. A sota hi ha un seguit de personatges que fan referència als treballs del camp i als mesos de l'any. L'extradós de l'arc presbiteral hi ha dues escenes molt significatives: el bateig de Jesús i l'Arcàngel Miquel pesant les ànimes. En tots aquests murals hi ha representacions de qualitat, si bé pintats matusserament, i responen a un context funerari. Al fons de la cripta central hi ha el sarcòfag de Sant Ramon. Una

SANT VICENÇ DE RODA. Inscripcions funeràries del claustre.

CLAUSTRE DE LA CATEDRAL DE SANT VICENÇ DE RODA.

el negre i el blanc. En un dels plafons hi ha representat el misteri dels pans i dels peixos. I finalment, les dependències monacals que per les restes que en queden ocupaven la part nord de l'església. La sagristia actual podria ser la sala capitular i el claustre ha de ser al nord, cobert de runa.

SANTA MARIA D'ALAO. Mosaic del presbiteri, sobre la cripta.

CASTELL DE LLUÇARS (TOLBA)

Ocupava un tossal, no gaire elevat, a tocar del poble. En resten vestigis d'un parell de baluards, amb torres circulars i al mig, una gran torre quadrada amb una altra d'adossada triangular que surt poc però que converteix la planta en pentagonal a l'exterior i quadrangular a l'interior. Té quatre plantes i força finestres de mig punt i sageteres. Algunes de les obertures servien de sosté i per accedir a construccions exteriors de fusta. La porta, situada a poca alçada és construïda amb arc de mig punt. La torre va ser consolidada i refeta on calia i, per tant, té un bon aspecte.

El promotor en fou Arnau Mir de Tost, vescomte d'Àger, que juntament amb el comte Ermengol III d'Urgell va conquerir i fortificar aquesta

LLUÇARS. Poble que s'estén als peus de la torre del castell, amb l'església de Sant Cristòfol en un extrem.

MONESTIR DE SANTA MARIA D'ALAÓ (SOPEIRA)

Se suposa que el primer establiment monàstic d'Alaó prové del temps dels visigots. El primer document que tenim és de l'any 810. El 954 trobem per primer cop escrit que els monjos eren benedictins i la consagració és de l'any 977. Els documents que en parlen es refereixen a les esglésies de santa Maria i Sant Pere d'Alaó que correspondrien a l'església, pròpiament dita i a la cripta. Continuem veient documents. El 1067 passa a dependre del bisbat de Roda i el 1103 l'església devia estar en ruïnes, perquè n'edificaven una altra que consagraren el 1123. Aquesta església passà per temps difícils quan la Guerra dels Segadors i per les tropes franceses el 1690 i encara noves destruccions els anys 1809 i 1811. Al final la desamortització de Mendizàbal porta com a conseqüència l'abandonament, la ruïna i les espoliacions. Se salvà quan va ser elegida com a església parroquial de Sopeira el 1874. El 1931 va ser declarada monument nacional.

És un edifici de planta basilical, amb tres naus capçades per absis semicircular. La nau central més ampla i alta que les altres cosa que li permet tenir finestres que n'il·luminen l'interior. És coberta amb volta de canó seguit reforçada per arcs torals mentre que les naus laterals són amb volta d'aresta. La separació de les naus es fa amb pilars amb arcs en forma de creu reforçats per la continuació dels arcs torals. El portal és a la façana de migdia, força discret, amb arc de mig punt, ornamentat amb una arquivolta escacada amb una clau que representa un crismó. Sota la cornisa de la coberta, en una bona part, mostra un fris continu format per una faixa escacada i arcuacions cegues. A l'absis nord i al central és substituït per fris en dent de serra.

I ara tres coses més a tenir en compte de l'edifici. Una que a sota el presbiteri, que és elevat respecte de la resta de les naus, hi ha una cripta capçada per l'absis central i coberta amb una volta de canó seguit que arrenca del paviment. Dues, el mosaic amb què està pavimentat el presbiteri de sobre la cripta, amb pedra del país de tres colors diferents, el roig,

SANTA MARIA D'ALAÓ. Visió des de llevant, amb la gran pedra que dóna nom a Sopeira, a la dreta.

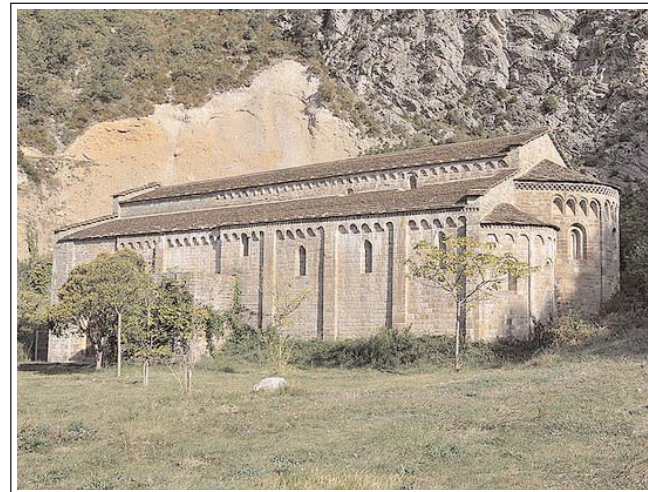
obra de 1170 amb uns baixos relleus de diferents temes, un dels quals representa Sant Ramon de Roda, que hi havia estat enterrat.

El claustre és amb arcs de mig punt sostinguts per columnes i capitells. Les cares internes i externes dels arcs són plenes d'inscripcions necrològiques d'època medieval. Els capitells són decorats amb motius vegetals. Pocs tenen animals esquemàtics. Hi ha representació humana en unes mènsules que sostenen la coberta. També n'hi ha a la sumptuosa portalada del temple que és amb sis arquivoltes i capitells historiatos seguint un programa bíblic. Bàsicament el de la infància de Jesús. Un gran pòrtic neoclàssic aixopluga el portal

SANTA MARIA D'OVARRA (BERANUI)

Ovarra és situada en una planura que s'obre al sud del congost de la Croqueta. Un congost altiu i feréstec. Els seus inicis es remunten al segle IX. La primera notícia és de l'any 874 i el 976 els seus estadants adoptaren la regla de Sant Benet i durant el segle següent tingué un gran dinamisme i expansió. Entre l'any 1085 i 1093 passa d'abadia a priorat. Els segle XII i XIII foren d'una rellevant decadència i els dos següents tingueren temps d'estabilitat i durant el segle posterior tornaren a tenir una curta revifalla. Amb la creació del bisbat de Barbastre el 1580 perdé les rendes i passar a ser un discret santuari fins que l'abandonaren durant el segle XVII. L'any 1931 va ser declarat monument nacional i el 1963 es va començar la restauració que finalitzà els anys 70.

És un edifici del segle XI, de planta basilical amb la nau central més ampla que les altres que són separades amb pilastres en forma de creu amb l'afegit de les columnes que sostenen els arcs formers. Les voltes són d'aresta les de la meitat nord, la central i la nau sud i de canó la resta dels trams.

MONESTIR DE SANTA MARIA D'OVARRA (Beranui)

Els arcs torals són totalment llisos. L'absis central mostra, interiorment, a la part baixa, arcuacions cegues amb arquivoltes sostingudes per capitells amb una decoració incisa tosca.

Les finestres són petites i de doble esqueixada. Les de l'absis central són resseguides per una arquivolta, interiorment i exteriorment. Les de l'absis de migdia només ressegueixen l'arc.

L'exterior de l'edifici és decorat amb un fris amb arcuacions i faixes llombardes excepte la part de ponent i la façana d'aquest costat, que formen part de l'última restauració. Adossat a la façana de migdia hi ha un cos estrany que fa pensar en un campanar inacabat

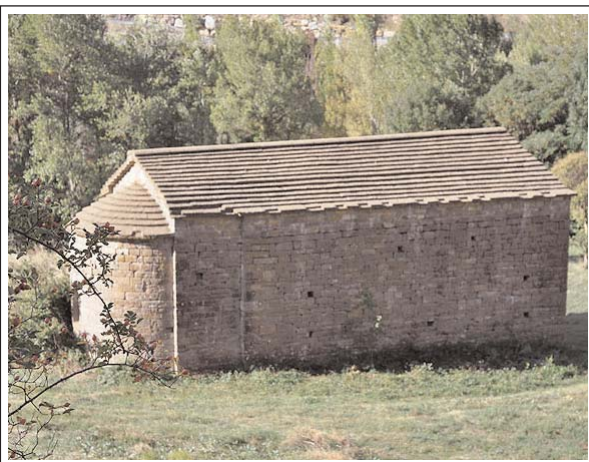
La porta principal (n'hi ha cinc) és amb arc i arquivolta de mig punt en gradació. El primer arc té intercalat en la unió de l'arcada amb els brancals, dos blocs de pedra decorats amb relleus esculpits. Les altres portes són també amb arc de mig punt. La del costat de l'entrada principal és amb dovelles molt grans fruit d'una restauració dels segles XVI o XVII.

De les dependències dels monjos només en queden ruïnes que caldria excavar.

SANT PAU D'OVARRA (BERANUI)

Restaurada els anys 1970. Se'n sap ben poc. Uns pensen que podria ser una església secundària del monestir, altres una església de pelegrinatge i encara uns tercers que fos una església d'un petit poble de domèstics, desaparegut.

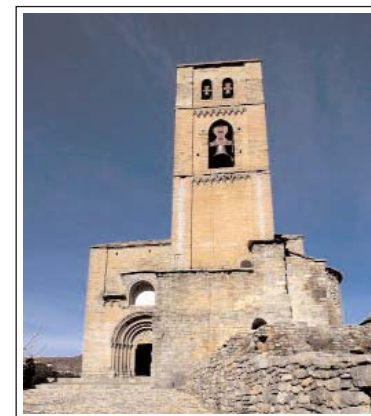
És un edifici d'una sola nau, amb volta de canó seguit i absis semicircular, separat de la nau per un presbiteri visible tant des de l'interior com des de l'exterior. Cal destacar un bloc rectangular, situat damunt la porta, decorat amb un crismó.

SANT PAU D'OVARRA.

MARE DE DÉU DE BALDÓS (PONT DE MONTANYANA)

És l'església del castell de Montanyana i és, per tant, situada al capdamunt d'un turó alt i encastellat. Als seus peus s'estén el poblet de Montanyana. El castell durant el segle X es va organitzar com a baluard fronterer del primer comtat de Ribagorça. El 1006 va sofrir una incursió sarraïna però vint anys més tard va ser recuperat de nou. És una església d'una sola nau, amb transsepte, coberta per una volta apuntada i capçada per un absis semicircular. El seu estat era deplorable fins que fa poc ha estat restaurada per la Fundació Montanyana Medieval i s'han descobert a l'interior, unes pintures murals del segle XIV que representen, entre d'altres, les cares dels dotze apòstols, la de la Mare de Déu i una escena de la Crucifixió.

MARE DE DÉU DE BALDÓS. Montanyana.

És notable el portal, amb sis arquivoltes de mig punt, sostingudes per columnes i capitells. L'arquivolta més exterior és decorada amb un fris de puntes de diamant. Al timpà s'escenifica, esculpida, la segona vinguda de Crist, en majestat, assegut damunt d'un setial. Els capitells són esculpits amb figures i datats, com la resta del portal, del segle XIII.

SANT JOAN DE MONTANYANA (PONT DE MONTANYANA)

Es troba situada arran de riu a les afores del poblet de Montanyana. Fou centre d'un antic priorat hospitaler pertanyent a la comanda ribagorçana de Siscar, a la qual va estar lligada fins a la desamortització del segle XIX, quan fou assignada a la diòcesi d'Urgell, e esdevingué abandonada des de llavors.

Edifici recentment restaurat. És d'una sola nau, amb volta de canó apuntada, reforçada per dos arcs torals i capçada per un absis semicircular on la volta de semi esfera s'ha hagut de reconstruir perquè era esfondrada. El portal d'entrada s'obre a la façana de ponent. Té quatre arquivoltes d'arc de mig punt en gradació, sostingudes per columnes amb capitells esculpits i guardapols a l'exterior. Al capitells hi ha figures i animals força curiosos. Hi ha una altra porta, molt més senzilla, amb arc de mig punt, a la façana sud. Es creu que l'església de Sant Joan de Montanyana va ser edificada durant el segle XIII.